

De verklaring van de accountant in tijden van een verslechterend economisch klimaat

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Uitgangspunten	4
3	De continuïteitsveronderstelling en de jaarrekening	5
4	Welke vragen stelt de accountant zichzelf?	6
5	De accountantsverklaring	7
6	Accountantsverklaring en gerede twijfel omtrent continuïteit	8
	Bijlage 1: Attentiepunten bij beoordeling van de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten en de gehele onderneming	9
	Bijlage 2: Overzicht van mogelijke accountantsverklaringen in het kader van continuïteit	11

1 Inleiding

Iedereen wordt vandaag de dag geconfronteerd met het verslechteren van het economische klimaat. Deze ontwikkeling heeft geleid tot wereldwijde problemen in de financiële markten, afname van het vertrouwen van ondernemers en consumenten in de economie en diensgevolge tot een afnemende economische groei en bedrijvigheid. Dit kan bij veel ondernemingen leiden tot zorgen over de toekomst. Bij aanhoudende afzet- en of financieringsproblemen kan zich gerede twijfel omtrent de continuïteit voordoen. Om het risico van discontinuïteit te beperken is het van belang dat de ondernemer tijdig de signalen hiervoor herkent en continuïteitsbevorderende maatregelen neemt. Voor het herkennen van de signalen kan de accountant de ondernemer behulpzaam zijn, immers hij heeft vergaande kennis van de onderneming.

Het beoordelen van de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten van de onderneming is altijd al een activiteit die een ondernemer dient uit te voeren bij het opmaken van de jaarrekening. Verslaggevingstelsels, zoals BW2 titel 9 en IFRS, vragen van de ondernemer dat hij hierover duidelijkheid verschaft.

Artikel 384 lid 3 BW2 stelt hierover:

Bij de waardering van activa en passiva wordt uitgegaan van de veronderstelling dat het geheel der werkzaamheden van de rechtspersoon waaraan die activa en passiva dienstbaar zijn, wordt voortgezet, tenzij die veronderstelling onjuist is of haar juistheid aan gerede twijfel onderhevig is; alsdan wordt dit onder mededeling van de invloed op vermogen en resultaat in de toelichting uiteengezet.

Wanneer gerede twijfel bestaat over de juistheid van de veronderstelling dat het geheel der werkzaamheden wordt voortgezet, wordt in accountantstermen gesproken van een onzekerheid in de jaarrekening. In tijden van een verslechtering van het economische klimaat is uiteraard de kans eerder aan de orde dat sprake is van gerede twijfel over een duurzame voortzetting van de activiteiten van de rechtspersoon.

Ondernemer, maatschappelijk verkeer en accountant hebben hetzelfde belang: 'een jaarrekening als een getrouwe weergave van het vermogen en resultaat'. Een jaarrekening waarop de gebruiker kan steunen; een jaarrekening die een adequate afspiegeling is van de bedrijfsdrukke, het vermogen en het resultaat van het afgesloten boekjaar en tevens, in het jaarverslag, informeert over de verwachte ontwikkelingen in de periode die net gestart is.

De ondernemer is verantwoordelijk voor het geven van een getrouwe weergave van de financiële positie van de onderneming; de accountant is verantwoordelijk voor het afgeven van een verklaring bij de jaarrekening.

Deze brochure is bedoeld om de ondernemer en de accountant te helpen bij het beoordelen van de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten van de onderneming en het vormen van een oordeel over de invloed van het verslechteren van het economische klimaat op de waarderingen voor zover deze waarderingen een substantieel onderdeel vormen van het opstellen van de jaarrekening.

2 Uitgangspunten

Om duidelijkheid te geven in de relatie tussen de ondernemer en de accountant is het goed kennis te nemen van een aantal uitgangspunten.

1. Het verslechteren van het economische klimaat vormt een risico dat potentieel alle ondernemingen kan beïnvloeden: de ondernemer en de accountant dienen dan ook alert te zijn op mogelijke fouten in de waardering van posten in de jaarrekening die het gevolg kunnen zijn van het verslechteren van het economische klimaat.
2. De primaire verantwoordelijkheid voor de uitleg over en het verwerken van de gevolgen van het verslechteren van het economische klimaat in de jaarrekening ligt bij de ondernemer.
3. Vroegtijdige communicatie tussen de accountant en de ondernemer is van belang om onnodige 'last minute issues' te vermijden.
4. Ten behoeve van het adequaat informeren van het maatschappelijk verkeer is het aan te bevelen om voor zover mogelijk alle relevante toelichtingen met betrekking tot risico's van het verslechteren van het economische klimaat op één plaats bij elkaar te brengen in de jaarrekening.
5. Als in de toelichtingen in de jaarrekening de gerede twijfel omtrent de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten niet adequaat is verwoord, dan moet accountant overwegen zijn verklaring aan te passen met als reden een materiële of wezenlijke fout in de jaarrekening of bij een samenstellingsopdracht zijn opdracht terug te geven.
6. Het verslechteren van het economische klimaat kan ertoe leiden dat er specifieke omstandigheden zijn die de accountant ertoe kunnen doen besluiten om een toelichtende paragraaf op te nemen in zijn accountantsverklaring. Een dergelijke toelichtende paragraaf vestigt de aandacht op een specifieke toelichting in de jaarrekening en doet geen afbreuk aan de strekking van de accountantsverklaring. Het is overigens onwenselijk dat accountants overgaan tot het generiek hanteren van een dergelijke toelichtende paragraaf. De opname van een toelichtende paragraaf of andere aanpassing van de verklaring door de accountant is gerechtvaardigd indien de specifieke omstandigheden van de opdracht hiertoe aanleiding geven.
7. Zowel nationaal als internationaal is er geen aanleiding om het vastgestelde stelsel van accountantsverklaringen aan te passen.

3 De continuïteitsveronderstelling en de jaarrekening

Bij het opstellen van de jaarrekening moet beoordeeld worden of de continuïteitsveronderstelling terecht wordt toegepast. Drie conclusies kunnen hierbij worden onderscheiden:

- De continuïteitsveronderstelling is terecht.
- De continuïteitsveronderstelling is aan gerede twijfel onderhevig.
- De continuïteitsveronderstelling is onjuist.

In feite moeten zowel de ondernemer als de accountant een conclusie trekken ten aanzien van de typering van de feitelijke situatie. Specifiek zal de accountant in het licht van het verslechteren van het economische klimaat nagaan of de continuïteitsverwachtingen ten aanzien van de bedrijfsactiviteiten die de ondernemer in de jaarrekening schetst, realistisch zijn. Hij zal kritisch kijken naar de plausibiliteit van prognoses en waarderingen die bekend zijn op het moment van afgeven van de verklaring. Indien de toekomst zo onzeker is dat de accountant zich geen oordeel kan vormen over de toekomst van een onderneming dient hij dat in zijn verklaring tot uitdrukking te brengen.

4 Welke vragen stelt de accountant zichzelf?

Bij de meest voorkomende opdrachten met als onderwerp een jaarrekening¹ zal de accountant aandacht moeten besteden aan de risico's die samenhangen met het verslechteren van het economische klimaat. Hierbij zal de accountant bij de beoordeling van de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten een aantal attentiepunten, waarvan voorbeelden genoemd zijn in bijlage 1, de revue laten passeren. Niet alleen het identificeren van risico's is belangrijk maar evenzo het wegen van de mogelijke gevolgen en het bepalen van de maatregelen die de risico's kunnen verminderen.

Belangrijk is dat in een vroegtijdig stadium overleg plaatsvindt tussen de accountant en de ondernemer en, indien van toepassing, de raad van commissarissen over de continuïteitsverwachtingen ten aanzien van het voortbestaan van de bedrijfsactiviteiten en de onderneming als geheel. De accountant zal de door de onderneming opgestelde analyse beoordelen.

De accountant moet voldoende tijd en budget hebben om zijn controle goed uit te voeren. De accountant moet andere deskundigen kunnen consulteren wanneer dit nodig is bijvoorbeeld bij een complex verslaggevings- of controlevraagstuk. De veronderstellingen van de ondernemer om de bedrijfsactiviteiten duurzaam voort te zetten moeten onderzocht worden om na te gaan of zij gebaseerd zijn op realistische uitgangspunten.

Bij zijn afweging zal de accountant antwoorden zoeken op, bijvoorbeeld, onderstaande uitdrukkelijk niet limitatief bedoelde vraagstukken.

- a) Wat is de gevoeligheid van de bedrijfstak waarin de onderneming werkzaam is met betrekking tot het verslechteren van het economische klimaat?
- b) Heeft de ondernemer toereikend aandacht besteed aan onzekerheden als gevolg van het verslechteren van het economische klimaat?
- c) Is een toereikende analyse voorhanden van de risico's die verband houden met gerede twijfel over de continuïteit?
- d) Wat is de kwaliteit van het gehanteerde bedrijfsplan en de daarop gebaseerde prognoses en begroting?
- e) Wat is de verwachte ontwikkeling van de liquiditeit?
- f) Hoe is de financiering geregeld en wanneer dient herfinanciering plaats te vinden?

Voor een uitgebreid overzicht van indicatoren van verhoogde risico's en overige aandachtspunten voor de ondernemer en de accountant, wordt verwezen naar bijlage 1. NIVRA en NOvAA benadrukken dat ook de in de bijlage opgenomen lijst met attentiepunten niet limitatief is. Steeds zullen de accountant en de ondernemer in de zich voordoende situatie na moeten gaan of andere aspecten eveneens een risico vormen.

¹ Deze brochure beschrijft met name de gevolgen van continuïteitsvraagstukken voor de accountantsverklaring als uitvloeisel van een accountantscontrole. De invloed op beoordelingsverklaringen is vergelijkbaar. Bij een samenstellingsopdracht geeft de accountant de opdracht terug indien het bestuur van de onderneming niet voornemens is een toereikende toelichting op te nemen ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling.

5 De accountantsverklaring

Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven dient de accountant bij het controleren van een jaarrekening te beoordelen of de continuïteitsveronderstelling terecht zijn toegepast. De conclusie die hij trekt kan hij weergeven in zijn oordeel over het getrouwe beeld van de jaarrekening. De accountant kan, zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven, concluderen dat:

- de continuïteitsveronderstelling terecht is toegepast;
- de continuïteitsveronderstelling aan gerede twijfel onderhevig is;
- de continuïteitsveronderstelling onjuist is.

De accountant kan afhankelijk van zijn conclusie gebruik maken van een aantal verschillende accountantsverklaringen. De accountantsverklaring met een goedkeurende strekking is daarbij de meest bekende. Alle andere verklaringen welke afgegeven kunnen worden bij het controleren van jaarrekeningen zijn daarvan afgeleid. Door het gebruik van specifieke woorden wordt het van een goedkeurende strekking afwijkende karakter van de verklaring aangeduid. Voor de bij de verschillende situaties behorende verklaringen wordt verwezen naar bijlage 2.

Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven, is de ondernemer verantwoordelijk voor het opstellen van de jaarrekening. De accountant voegt daarbij zijn oordeel in hoeverre hij van mening is dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van het vermogen en resultaat, de zogenaamde 'beeld'-verklaring. Bij een accountantsverklaring verstrekt hij een redelijke mate van zekerheid welke tot uitdrukking komt door het gebruik van de positieve bewoording: "Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld ..."

6 De accountantsverklaring en gerede twijfel over de continuïteit

Enkele voorbeelden hoe gerede twijfel over de continuïteit van bedrijfsactiviteiten kan doorwerken in de accountantsverklaring zijn:

- a) accountantsverklaring met goedkeurende strekking;
- b) accountantsverklaring met een goedkeurende strekking met verplicht toelichtende paragraaf;
- c) accountantsverklaring met een oordeelonthouding.
- d) accountantsverklaring met een afkeurende strekking;

Ad a: accountantsverklaring met een goedkeurende strekking

Bij een accountantsverklaring met een goedkeurende strekking concludeert de accountant dat de jaarrekening een getrouw beeld geeft van vermogen en resultaat in overeenstemming met het van toepassing zijnde verslaggevingstelsel. Er is geen gerede twijfel over de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten.

Ad b: accountantsverklaring met een goedkeurende strekking met verplicht toelichtende paragraaf

Er kan een situatie ontstaan waarbij de onderneming wordt geconfronteerd met zaken die een gerede twijfel doen ontstaan over de continuïteit. Als algemeen uitgangspunt geldt dat als de continuïteitsvooruitzichten negatief worden beoordeeld de jaarrekening op liquidatiebasis moet worden opgesteld. Hiervan is sprake als discontinuïteit vaststaat en als de mogelijkheden tot overleven niet meer als reëel worden beschouwd. Zolang echter ondanks gerede twijfel, op grond van de plannen van de ondernemer nog een reële kans bestaat dat de onderneming kan voortbestaan, dient bij de toepassing van de grondslagen van waardering en resultaatbepaling te worden uitgegaan van duurzame voortzetting. De ondernemer dient adequate informatie te geven over de continuïteitsproblemen. Voorts dient de ondernemer duidelijk te maken waarom aangenomen mag worden dat een fatale afloop kan worden vermeden.

De accountant geeft een accountantsverklaring met een goedkeurende strekking indien naar het oordeel van de accountant:

- de jaarrekening in overeenstemming met de gebruikelijke grondslagen is opgesteld; en
- de continuïteitsproblemen, en de te nemen maatregelen, adequaat zijn toegelicht in de toelichting bij de jaarrekening.

De accountant is hierbij verplicht in zijn verklaring een toelichtende paragraaf op te nemen. In deze toelichtende paragraaf verwijst de accountant naar de passage in de toelichting bij de jaarrekening waarin de ondernemer de continuïteitsproblemen heeft toegelicht.

Ad c: accountantsverklaring met een oordeelonthouding.

Indien de accountant zich geen oordeel kan vormen over de toereikendheid van de visie van de ondernemer gericht op de risico's aangaande de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten van de onderneming geeft de accountant een accountantsverklaring met een oordeelonthouding.

Ad d: accountantsverklaring met een afkeurende strekking

Indien de accountant het niet eens is met de visie van de onderneming dat voortzetting van de onderneming mogelijk is en de in de jaarrekening gehanteerde grondslagen hiervan wel uitgaan, geeft de accountant een accountantsverklaring met een afkeurende strekking. De accountant is van mening dat de jaarrekening geen getrouw beeld geeft van het vermogen en resultaat. Gezien de aard van de andere zienswijze en het effect op de jaarrekening leidt dit tot een afkeurende verklaring.

Een schematische weergave van de mogelijke verklaringen is opgenomen in bijlage 2.

Tenslotte

De in bijlage 1 opgenomen lijst met attentiepunten is slechts bedoeld om het bewustzijnsproces van de accountant en de ondernemer te stimuleren. Steeds zullen de accountant en de ondernemer in de zich voordoende situatie na moeten gaan of andere niet genoemde aspecten eveneens een risico vormen. Mocht deze brochure of de toepassing tot vragen leiden die de accountant en de ondernemer in onderling overleg niet kunnen oplossen dan kunnen de accountant en de ondernemer een collega of specialist consulteren danwel kan contact opgenomen worden met het NIVRA of de NOvAA.

Bijlage 1 Attentiepunten bij beoordeling van de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten en de gehele onderneming

Het is aan te raden dat de ondernemer vroegtijdig op de hoogte is van deze attentiepunten zodat het hem tijdig en adequaat kan helpen bij het maken van zijn analyse over de continuïteitsveronderstelling en om de discussie met zijn accountant aan te gaan. Nogmaals wordt benadrukt dat deze opsomming geen limitatief karakter heeft maar een aanzet is tot de analyse van de accountant en de ondernemer in de specifieke situaties.

Gedurende tijden van verslechterend economisch klimaat dient extra aandacht gegeven te worden aan de mogelijkheid van de onderneming om de bedrijfsactiviteiten duurzaam voort te zetten. Negatieve trends, overschrijding van bepalingen in leningovereenkomsten en juridische procedures zijn voorbeelden van indicatoren die kunnen aangeven dat er gerede twijfel is over de mogelijkheid van een onderneming om de bedrijfsactiviteiten duurzaam voort te zetten.

Indicatoren

Liquiditeit

- De onderneming heeft te maken met onderkapitalisatie en steunt zwaar op bankleningen en ander krediet en loopt het gevaar de bepalingen uit de leningovereenkomsten te overschrijden.
- De onderneming lijkt afhankelijk te zijn van een beursemissie voor het aantrekken van toekomstige middelen.
- De onderneming heeft moeilijkheden om (her-)financiering te verkrijgen of te behouden.
- De onderneming vertoont op basis van een reëel te achten liquiditeitsprognose liquiditeitsproblemen.

Kwaliteit van opbrengsten

- De onderneming verandert belangrijke conservatieve waarderingsgrondslagen en veronderstellingen met betrekking tot de realisatie van opbrengsten naar minder conservatieve grondslagen en veronderstellingen.
- De onderneming genereert opbrengsten maar geen kasstromen.

Bedrijfstakkenkarakteristieken

- De onderneming zit in een branche die zwaar wordt getroffen door de crisis (o.a. automotive, financiële instellingen, bouw, uitzendbranche)
- De onderneming is een leverancier aan ondernemingen in een branche die zwaar getroffen wordt.

Managementkarakteristieken

- De onderneming lijkt kwetsbaar voor een verslechterend economisch klimaat terwijl de ondernemer zich niet richt op te nemen maatregelen.
- De ondernemer verkoopt haar belangen in effecten van de ondernemingen meer dan in het verleden.
- Er is sprake van significante verandering in leden van seniormanagement of in de raad van bestuur, waardoor visies op strategie, beleid en verslaggeving kunnen zijn gewijzigd.

Posten in de jaarrekening

Voorraden

- Ongewone toename in voorraadsaldi.
 - Afname van omloopsnelheid, toenemende orderachterstanden of verslechtering in ouderdom van voorraden kunnen signalen zijn dat de onderneming excessieve voorraden heeft.
- Aantrekkelijkheid van het product voor de consumenten/afnemers.
 - Als dit niet het geval is, neem dan het plan van de onderneming om de voorraad te verkopen en tegen welke kosten in beschouwing.
 - Materiële of ongebruikelijke verkoopannuleringen en retouren na jaareinde kunnen aanwijzingen zijn dat de aantrekkelijkheid van de producten terugloopt.
- Overwaardering van de voorraad.
 - Dalende prijzen en verminderde winstmarges veroorzaken dat voorraden overgewaardeerd kunnen zijn boven de marktwaarde.

- Afname van productie.
 - Afgenomen productie bij een fabriek die mogelijk leidt tot een overkapitalisatie van vaste, indirecte kosten van voorraden in plaats van verantwoord van kosten van overcapaciteit.
- Te hoog weergegeven van verkopen.
 - Het “opblazen” van verkopen aan winkeliers terwijl bekend is dat ze het niet kunnen doorverkopen. Een eventueel recht op retour kan hier leiden tot een later moment van winstneming. Daarnaast kan dit leiden tot de verwachting dat de verkopen in de nabije toekomst zullen afnemen.
 - Het beleid van de onderneming ten aanzien van het verstrekken van afnemerskrediet aan klanten is niet marktconform.
 - Een toename van retouren in de volgende periode.

Debiteuren

- Een toename in de ouderdom van debiteurensaldi.
 - Door het verslechterend economisch klimaat neemt het risico van oninbare vorderingen toe.
- Sterke toename van nog te ontvangen bedragen.
 - Nog te ontvangen bedragen nemen toe met een hoger percentage dan de opbrengsten.
- Concentratie van debiteuren in een geografisch gebied of bedrijfstak.
- Significante afname in percentages bevestigde/retourontvangen saldobestemmingen van debiteuren ten opzichte van vorig jaar.

Beleggingen en liquiditeiten

- Juistheid classificatie van effecten.
 - Effecten -die als zodanig geclassificeerd zijn- worden niet aangehouden tot het einde van de looptijd.
 - Het banksaldo ontwikkelt zich niet in overeenstemming met het normale patroon en de liquiditeitsprognose.

Vaste activa, inclusief goodwill en overige immateriële vaste activa

- Analyse van kasstromen, materiële vaste activa, goodwill en immateriële vaste activa.
 - De neergaande economie en erosie van kasstromen kunnen duiden op een waardedaling van materiële vaste activa, goodwill of andere immateriële vaste activa.
 - De afschrijvingsperioden van materiële vaste activa, goodwill en andere immateriële vaste activa zijn niet aangepast aan de zich veranderende situaties binnen de onderneming.
- Waardering financiële vaste activa
 - De waardering van financiële vaste activa kan sterk onderhevig zijn aan de invloeden van een verslechterend economisch klimaat.

Belastingen en kosten

- Uitstellen van belastingen en andere kosten.
 - De ontwikkelingen in de branche en de onderneming ondersteunen niet de veronderstellingen en verwachtingen van toekomstige voordelen van uitgestelde belastingen en andere uitgestelde kosten.

Crediteuren

- Uitstel van betaling aan crediteuren
 - Een toenemend crediteurensaldo met gelijkblijvende of dalende verkopen, zou een aanwijzing kunnen zijn van liquiditeitsproblemen.

Schulden

- Leningovereenkomsten.
 - De bepalingen die gesteld zijn als voorwaarde voor leningen kunnen mogelijk niet gehaald worden. Tevens kunnen overschrijdingen van de bepalingen uit één leningovereenkomst andere leningsfaciliteiten beïnvloeden.
- Toereikendheid terugbetalingcapaciteit en herfinanciering.
 - Terugbetalingcapaciteit dient zich te ontwikkelen als geprognosticeerd aangezien anders aflossingsschema's in gevaar komen met het risico dat het niet naleven van de bepalingen uit leningovereenkomsten kan leiden tot mogelijk financierings- en continuïteitsproblemen.

Bijlage 2: Overzicht van mogelijke accountantsverklaringen in het kader van continuïteit

In onderstaande schematische weergave zijn de gevolgen van het continuïteitsvraagstuk voor de verklaring van de accountant bepaald door de volgende factoren:

1. Het oordeel van het bestuur van de onderneming en de accountant over de continuïteit:
 - positief: de vooruitzichten worden positief beoordeeld;
 - onzeker: de vooruitzichten zijn onzeker (er is gerede twijfel);
 - negatief: de vooruitzichten worden negatief beoordeeld.
2. De toelichting in de jaarrekening van de continuïteitsveronderstelling:
 - toereikend;
 - niet toereikend.
3. De toegepaste waarderingsgrondslagen zijn:
 - continuïteitsbasis;
 - liquidatiebasis.

Schema beoordeling vooruitzichten en toelichting

Dit schema behandelt de meest voorkomende situaties.

	Ondernemer	Accountant	Toelichting Jaarrekening	Waarderingsgrondslag	Strekking van de verklaring
1	Positief	Positief	Toereikend	Continuïteit	Goedkeurend
2	Positief	Onzeker	Niet toereikend	Continuïteit	Met beperking/Afkeurend
3	Positief	Negatief	Niet toereikend	Continuïteit	Afkeurend
4	Onzeker	Onzeker	Toereikend	Continuïteit	Goedkeurend met toelichtende paragraaf
5	Onzeker	Onzeker	Niet toereikend	Continuïteit	Met beperking/Afkeurend
6	Onzeker	Negatief	Niet toereikend	Continuïteit	Afkeurend
7	Positief of Onzeker	Onmogelijkheid om toereikende controle-informatie te verkrijgen	Toereikendheid niet te bepalen	Continuïteit	Oordeelonthouding
8	Negatief	Negatief	Niet toereikend	Continuïteit	Afkeurend
9	Negatief	Negatief	Toereikend	Liquidatie	Goedkeurend eventueel toelichtende paragraaf

**Koninklijk Nederlands Instituut
van Registeraccountants**

Antonio Vivaldistraat 2-8
Postbus 7984
1008 AD Amsterdam
T 020 301 03 01
F 020 301 03 02
E nivra@nivra.nl
I www.nivra.nl

**NEDERLANDSE ORDE VAN
ACCOUNTANTS-ADMINISTRATIECONSULENTEN**

Koninginnegracht 5
Postbus 84291
2508 AG Den Haag
Telnr.: 070-3383600
Faxnr.: 070-3512836
Internet: www.novaa.nl
E-mail: novaa@novaa.nl